Van Noordzee naar noordelijk Noorwegen

Panorama gaat de grens over met

'Vogelrots bij Gjesvaer' (1888) noemde de Noors-Nederlandse landschapschilder zelf haar beste werk. | Foto: Piet Gispen

Museum Panorama Mesdag wil Betzy Akersloot-Berg onttrekken aan de vergetelheid door een nieuw licht te werpen op haar zeegezichten. Een boek en expositie doen het verhaal van de 'Mesdagiaanse' landschapschilder herleven.

Door Hester Heite

'Het is alsof je in een schilderij van Betzy stapt," roept Minke Schat bij het zien van een rotspartij in de zee bij Tromsø, een Noorse stad boven de poolcirkel waarvan de naam zoveel betekent als 'eiland in de stroming'. Daar nam de directeur van Museum Panorama Mesdag in september een delegatie journalisten en influencers mee naartoe. Niet voor het najagen van het immens populaire Noorderlicht, maar om de spotlight te richten op de – nu nog – minder bekende Noors-Nederlandse landschapschilder Betzy Akersloot-Berg (1850-1922).

'Badass Betzy', noemt Schat haar. "Ze verdient een plek in de kunsthistorische canon. Ze was goed en gedreven. En, zeker voor die tijd, echt een stoere vrouw: reislustig, eigenzinnig, onafhankelijk, vastberaden." Dat beeld wordt bevestigd door meereizend kunsthistoricus Marguerite Tuijn, die de geschiedenis van Akersloot-Berg uitploos. "We hebben nieuwe dingen ontdekt en oude aannames kunnen pareren, maar we hebben bovenal aangetoond dat ze een zelfstandig en internationaal opererend kunstenaar en zakenvrouw was."

Queeste

Hoe belandt zo'n grootse Noorse kunstenaar op zo'n klein Nederlands eiland? Dat vroeg Schat zich af na een bezoek aan Museum Tromp's Huys, de voormalige woning van Akersloot-Berg op Vlieland. Toen Schat ruim zeven jaar geleden aantrad als directeur van Museum Panorama Mesdag, drong die vraag zich opnieuw aan haar op. "Ik kreeg een rondleiding op mijn nieuwe werkplek en bekeek het 'Panorama'. Een medewerker wees twee blokken aan waarvan ooit werd gedacht dat het de reiskoffertjes konden zijn van Betzy, een vriendin van schildersechtpaar Hendrik Willem en Sientje Mesdag. Daar begon mijn zoektocht naar deze vrouw, een museale en ook wel een beetje een persoonlijke queeste."

Pas na de coronatijd kon de museumdirecteur er echt werk van maken. En nu, jaren later, is het resultaat daar met de expositie 'Betzy Akersloot-Berg. One of a kind'. Schat, die meer middelen heeft sinds het museum begin dit jaar een rijksmuseum werd, plaatst het beroemde 'Panorama van Scheveningen' graag in z'n context. Bijvoorbeeld door hedendaagse kunstenaars op het enorme werk van de Mesdags te laten reageren. Maar ook door tijdgenoten van het echtpaar een podium te geven. Zeker als het gaat om een bevriend landschapschilder die haar tijd vooruit was.

> 'We hebben nieuwe dingen ontdekt en oude aannames kunnen pareren'

Landschap

"Betzy werd geboren in een dorpje in de buurt van Oslo," vertelt kunsthistoricus Tuijn. "Rond haar twintigste ging ze als verpleegster en zendeling naar Finnmark (beter bekend als Lapland, red.), maar bij een volkstelling, vijf jaar later, noemde ze zichzelf landschapschilder." Dat terwijl vrouwen destijds voornamelijk interieurs en stillevens schilderden. "Ze mochten niet in hun eentje in het landschap gaan zitten, maar daar trok Betzy zich niets van aan. De zee en de kust waren belangrijk voor haar."

De kunsthistoricus wijst op een foto van de schilder. Ze is aan het werk. Gekleed in een regenjas en met een zuidwester op zit ze in een houten kist met daaraan een vlaggetje op een stok. "Daarin was ze beschermd tegen de elementen en door die vlag kon ze makkelijker worden teruggevonden."

Betzy Berg, zoals ze voor haar huwelijk met Gooswinus Akersloot heette, reisde veelvuldig naar het buitenland. Ze exposeerde op tentoonstellingen in Oslo en Stockholm, werd internationaal erkend, kreeg contact met de Mesdags en kwam naar Den Haag. "Hendrik Willem Mesdag en zij stonden op gelijke voet," stelt Tuijn op grond van het feit dat Berg al een gerenommeerde schilder was. "Zij wilde graag zijn advies, maar was niet zijn leerling, zoals eerder wel werd gedacht." Ook het gerucht dat ze met de Mesdags gebrouilleerd raakte, is dankzij het onderzoek ontkracht. "We ontdekten dat Sientje in haar laatste levensjaren nog een hartelijke briefkaart aan Betzy heeft geschreven en dat Betzy een speciaal glas-in-loodraam maakte ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van Hendrik Willem."

‘Badass Betzy’

‘Ze was echt wel een beroemdheid’

Betzy Akersloot-Berg in haar schilderkist (1896 of later). | Foto: Archieffoto

Perspectief

Minke Schat benadrukt de vriendschap tussen de schilders en de verwantschap van hun werk. “Mesdag had oog voor zijn tijdgenoten en wilde hen graag stimuleren,” vertelt de museumdirecteur. Vanaf 1885 bracht de Noorse vijf winters door in Den Haag, waar ze de Noordzee schilderde en hielp bij het herstellen van het ‘Panorama’, dat beschadigd was teruggekomen van een expositie in München. Haar stijl veranderde in deze tijd van gedetailleerd en natuurgetrouw naar vrijer en meer impressionistisch. Schat spreekt van een ‘Mesdagiaanse schildertoets’. “Vooral in haar weergave van de zee en de lucht is Mesdags manier van schilderen en zijn kleurkeuze te herkennen. Maar waar bij hem de boten domineerden, legde zij vooral de zee vast. Daarbij koos ze vaak een panoramisch perspectief, met een hoge horizon en veel water.”

‘Nooit heb ik ook maar een moment getwijfeld aan wat ik moest schilderen, het was de zee die mijn enige grote verlangen was,’ schreef Akersloot-Berg in 1907 aan een kunsthistoricus. Ze woonde toen al op Vlieland met haar echtgenoot, die ze had ontmoet in hotel Rauch in Scheveningen, waar Mesdag atelier hield. Op Vlieland schilderde ze de zee en de duinen, maar ook actuele gebeurtenissen, zoals schipbreuken, ontploffende zeemijnen, Duitse zeppelins die over de Waddeneilanden kwamen en de komst van koningin Wilhelmina en prins Hendrik naar het eiland. En ze bleef elke zomer terugkeren naar de Noorse kust. “De landschappen die ze daar schilderde, deden het goed op tentoonstellingen in Nederland,” ontdekte Tuijn. “In Noorwegen exposeerde ze juist Nederlandse zeegezichten. Daardoor sprong haar werk eruit. Ze was echt wel een beroemdheid.”

Mannenzaak

Toch constateert Tuijn: “Na haar overlijden in 1922 ging de populariteit van Betzy als een nachtkaars uit. Ik denk dat dit kwam doordat haar man al oud en ziek was toen zij overleed en geen energie had om haar werk te promoten. Veel kunstenaars hadden een weduwe die zorgdroeg voor de nalatenschap. In het begin van de twintigste eeuw was kunst nog een mannenzaak; vrouwen kónden niet zo goed zijn.” Dat beeld willen Schat en Tuijn bijstellen, net als hun collega’s in Noorwegen. Daar hebben musea wel schilderijen van Akersloot-Berg in de collectie, maar is ze tegenwoordig evenmin een bekende naam. “Het is kunstenaars kwalijk genomen dat ze vertrokken,” vermoedt Marianne Olsen, directeur van Perspektivet Museum in Tromsø. Daar is nu een tentoonstelling te zien over Cora Sandel, een Noorse schrijver voor wie dat geldt. Naar haar is inmiddels een steeg genoemd, waarin een beeld staat van een personage uit een van haar boeken. De meeste andere straten in de studentenstad dragen namen van walvisvaarders en ontdekkingsreizigers.

Ook de vele monumenten in Tromsø eren alleen mannen. Als interventie bouwde het Nordnorsk Kunstmuseum een paar jaar geleden de schilderkist van Akersloot-Berg na, als onderdeel van de tentoonstelling ‘Like Betzy’, en plaatste die om het standbeeld van de Noorse ontdekkingsreiziger Roald Amundsen, alsof hij in haar voetsporen stapt. “Dat veroorzaakte een storm,” vertelt curator Charis Gullickson. “Er is een levendig debat ontstaan over de representatie van vrouwen. Het is interessant om te zien hoe kunst de maatschappij in beweging kan zetten.”

Omlijsting

Het activistische museum plaatst Akersloot-Berg in de context van de strijd voor vrouwenrechten, zoals het ook de onderdrukking van de Sami-bevolking aankaart. “Musea zijn ‘framers’,” stelt Gullickson. “Wij vertellen de verhalen die het kunstwerk omlijsten. Zo hebben kunsthistorici uit het verleden ook een rol gespeeld bij het in de vergetelheid raken van Akersloot-Berg, door alleen aandacht te hebben voor haar mannelijke collega’s. Dat proberen we recht te zetten. We bekijken haar nu vanuit een hedendaags perspectief en zijn geïnspireerd door haar fenomenale leven en werk.”

Een van de schilderijen van Akersloot-Berg wordt uit z’n gouden lijst gehaald in het restauratieatelier van het Nordnorsk Kunstmuseum, zodat die kan worden opgepoetst voordat het werk naar Den Haag wordt gebracht. Schat loopt heen en weer tussen schilderij en lijst, nog uitgelatener dan anders. In het museumdepot is ze zichtbaar onder de indruk van een groot doek van Otto Sinding, de Noorse leermeester van Akersloot-Berg. Het is het schilderij dat ze graag had willen lenen voor de expositie. In plaats daarvan hangt er nu een werk van Sinding uit het Rotterdamse Museum Boijmans Van Beuningen.

In totaal zijn 117 werken samengebracht in de overzichtstentoonstelling, waaronder zelden of nooit eerder getoonde schilderijen. Twaalf daarvan zijn uitgeleend door particuliere kunstverzamelaars, de meeste komen uit musea in Nederland, Noorwegen en Zweden. Ze dragen titels als ‘Avondrood’, ‘Schip in zwaar weer’, ‘Middernachtzon’, ‘Volle zee’ en ‘Kustpartij’. Maar er zijn ook schilderijen van Noorse huisjes, Franse en Italiaanse landschappen en natuurlijk Vlieland. Een Noordzeegezicht van Akersloot-Berg hangt naast dat van Mesdag, maar doet er niet voor onder.

Kippenvel

Peter Schalk zegt ‘kippenvel’ te krijgen bij het zien van de tentoonstelling. Het doet de directeur van Museum Tromp’s Huys op Vlieland beseffen wat hij in huis heeft. “Bij ons zijn de werken van Betzy toch meer voorwerpen doordat we ze tentoonstellen in haar woning. Een museale setting als deze werpt er een heel ander licht op. Ik word er echt door omvergeblazen.”

Dat is precies wat de vrouw aan het roer van het Haagse museum met de expositie wil bereiken. “We willen Betzy weer het podium geven dat ze verdient – en een groot publiek.” Want zelfs op Vlieland kent niet iedereen de kunstenaar. In het dorp op het eiland is wel een steeg naar haar vernoemd, maar daarbij ontbreekt haar meisjesnaam. “Misschien moeten daar ook wat correcties plaatsvinden,” hint Schat. Maar liever wijst ze op wat Akersloot-Berg wel recht doet: “Er is op Vlieland een nieuw biertje gebrouwen: Betzy Blond. Om aan haar te kunnen proeven, op haar te proosten en haar verhaal verder te dragen.”

Publieksparticipatie is ook het doel van de schilderkist bij de ingang van de expositie. “We nodigen bezoekers uit erin te gaan zitten en een selfie te maken. “Be like Betzy,” zegt Schat. “Ze volgde haar eigen koers. Wij vertellen haar verhaal en hopen dat het daarna blijft leven.”

‘Ik word erdoor omvergeblazen’

‘Betzy Akersloot-Berg. One of a kind’, te zien tot en met zondag 28 februari 2027, Museum Panorama Mesdag.

Minke Schat, directeur van Museum Panorama Mesdag, bekijkt een schilderij van Betzy Akersloot-Berg in het restauratieatelier van het Nordnorsk Kunstmuseum in Tromsø. | Foto: DHC/Hester Heite